

TENDENCIJE KATOLIČKE TEOLOGIJE POSILIJE DRUGOG VATIKANSKOG SABORA

Dr Adalbert REBIĆ

U zimskom semestru 1977/78. i 1978/79. profesori Katoličkog teološkog fakulteta Ruhrskog sveučilišta u Bochumu (SR Njemačka) održali su predavanja o stanju raznih teoloških disciplina poslije Drugog vatikanskog sabora. Predavanja su sabrana i objelodanjena u knjizi-zborniku pod naslovom *Tendenzen der katholischen Theologie nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil* (Kösel Verlag, München 1979. stranica 213). Ovdje donosimo, u sažetku, prikaz predavanja *W. Beinerta*, *Grundströmungen heutiger Theologie* (nav. dj., str. 9–23).

Drugi vatikanski koncil koji su mnogi (npr. Ivan XXIII) nazvali Novi Duhovi izrastao je iz povijesti vjere. On nije „pao s neba” nego ima dugu povijest, povijest koja preko Novoga zavjeta seže čak u Stari zavjet, kao što je dugu povijest imao zapravo svaki koncil u povijesti Crkve. Ima ih koji ne uvažavaju tu povijest nego koncile (osobito Tridentski) gledaju preveć izolirano. Osjećaj za vrijeme i povijest ima vrlo važnu ulogu i za vjeru i za Crkvu. Možda su mnogi nesporazumi i u teologiji i u pastoralu nastali upravo zato što ljudi ne vode računa o povijesti koncila u Crkvi (pri čemu mislim na okolnosti, uvjete, geografiju, psihu, mentalitet nekog određenog koncila). Concili su svjedoci rata vjere, prilagodavanja Crkve uvijek novom vremenu, različitoj kulturi. To ne vrijedi samo za Tridentski koncil, koji je očigledno želio donijeti odluke za svoje vrijeme, nego i za Drugi vatikanski sabor koji donosi odluke također za određeno vrijeme, tj. za naše vrijeme. Zato je papa Ivan XXIII, nazvan Dobri, i počeo govoriti o prilagodavanju Crkve (tal. „aggiornamento”). Mnogi tu riječ ne vole, s užasom je slušaju, mrsko je izučuju. Misle da je prilagodavanje već samo po sebi neke vrste izdaja. Međutim, ne vode računa o tome da se Crkva kroz svu povijest – svakako do Tridentinuma – neprestano prilagođavala vremenu i ljudima. Crkva mora biti otvorena novom vremenu i novim ljudima. Takva je njezina narav, jer Crkva to su ljudi koji vjeruju u Isusa kao utjelovljenu Riječ Božju, kao dovršeno spasenje.

Danas postoji bogata literatura o tom pitanju¹. Stanje suvremene teologije ne zanima samo teologe i one koji radi svojeg zvanja moraju teologiju studirati nego i mnoge angažirane vjernike.

Mnogi misle da je Vaticanum II spektakularan početak nove Crkve, nove teologije. Nije. Ono što su u povijesti Crkve i kršćanstva jednostavno bili nicejski, kalcedonski ili tridentski sabori – početak nove epohe – to Drugi vatikanski sabor očito nije. On bi prije bio svršetak jedne duge epohe. Mnogi bi željeli da Drugi vatikanski sabor bude samo jedna prijelazna etapa (kao što je to npr. bio Peti lateranski sabor u Rimu). Među takvima su Marcel Lefebvre i još neki u Crkvi koji smatraju da je koncil otišao „predaleko”. Zato ga takvi – a ima ih iz dana u dan sve više i među osobama među kojima ih ne bi smjelo biti – ignoriraju, prešućuju, ako ga se već ne usude glasno kritizirati (kao što to čini Lefebvre).

Drugi vatikanski sabor je kamen međaš. On u povijesti kršćanstva označuje u isti tren svršetak jednog vremena i početak drugog, novog vremena. Dakako, mi – nakon petnaestak godina – još i ne možemo dovoljno objektivno i nepristrano procijeniti njegovo značenje. Za to će trebati još nekoliko desetljeća.

Teologija je zapravo *fides quaerens intellectum*. Ona nije čista znanost, znanost jednostavno, nego specifična znanost. S pravom su je stari srednjovjekovni pisci nazivali „*sacra scientia*”, „*sacra theologia*” (sveta znanost, sveta teologija). Teolog pokušava datosti objave koliko je to moguće shvatiti i protumačiti. Pritom se nužno mora služiti svim znanostima koje tu nešto mogu pomoći, kao što je na primjer filozofija (koja je stoga i bila nazivana „*ancilla theologiae*”) a danas i mnoge druge pomoćne znanosti (psihologija, sociologija, politologija, povijest itd). Nekada je teologija – sve do tridentskog sabora – bila jako stvaralačka. Krčila je nove puteve. S hebrejsko–aramejskog mentaliteta znala je vješto prijeći u grčki mentalitet, u grčku kulturu i grčki svijet uopće. Znala je prijeći brzo i učinkovito i u latinski svijet. Taj je razvoj „šokom” reformacije u XVI. stoljeću bio sudbomosno zaustavljen. Crkva poslije pojave protestantizma odnosno reformacije više nije znala i nije bila kadra prihvatiti jezike (mentalitet i kulture) novog vremena. Umjesto da bude kvasac svijeta i vremena, ona je sve više izlazila iz vremena, na rub povijesti. S pojavom francuske revolucije ona je bila sasvim na rubu svijeta i povijesti. Srednjovjekovna skolastička metoda postala je obvezatna za sve teologe. I prijećilo se i osuđivalo mnoge koji su, unatoč ogradama i granicama, pokušavali krčiti puteve. Mlade narode u novome svijetu više i nije bila kadra učiniti učenicima Isusovim, nego ih je učinila svojim podanicima, to jest podanicima zapadnjačke – i to rimske – kulture. Dapače, izgubila je nakadašnju životvornu snagu pa više nije mogla držati na razini Evandjelja ni tradicionalno kršćanske narode: proces sekularizacije svugdje je išao vrlo brzo, gigantskim koracima.

Trebalo je učiniti odlučan korak i izaći iz „geta” u koji se Crkva zavukla poslije reformacije i prosvjetiteljstva. Prvi takav korak učinili su Nijemci (katolička tübingska škola). Na žalost, taj korak nije uspio. Pretvorio se previše brzo (na prijelomu stoljeća) u modernizam. I bio je osuđen. U predvečerje Koncila novi napor izlaženja iz geta pomaljao se u Francuskoj (Nouvelle Théologie). Ali crkveno je vodstvo blokiralo nove putove, često puta na vrlo tvrd način. Zasluga je Drugog vatikanskog sabora da je on hrabro zakoračio u svijet i Crkvu unio u suvremeni svijet. Papa Ivan XXIII. Dobri rado je uzimao za taj događaj usporedbu otvaranja prozora: treba otvoriti prozore Crkve i prozračiti je, da stari nevaljali zrak iziđe

te da ude novi, svježiji zrak, zrak ovog vremena. No mnogi su opet počeli – i to brzo i energično – zatvarati prozore.

Pokoncilska katolička teologija prihvatila se teških zadataka. Ušla je prije svega u razgovor s drugim kršćanima. Počela se baviti ekumenizmom (to je prije koncila bilo neobično). Ušla je u razgovor i s marksizmom, s modernim ideologijama i filozofijama. U isti tren teologija je pokušala biti od velike koristi duhovnom životu vjernika. Razvila se snažna kerigmatska teologija (J.A. Jungmann). Otvorila je uho za potlačene, politički ugrožene. Tako je nastala politička teologija (J.B. Metz) koja je našla odjeka osobito u Latinskoj Americi gdje se dio crkvenog vodstva još drži mjesnih diktatora. Jačanjem afričke Crkve i uopće Crkve u trećem svijetu teologija je pred još težim zadacima. No, pokušaji afrikanizacije teologije netom su gledani krivim okom. Isto biva i s azijatizacijom Crkve: crkveno je vodstvo vrlo oprezno kad se radi o bilo kakvim utjecajima iz trećeg svijeta na Crkvu odnosno teologiju.

Teolozi su se počeli baviti zemaljskim stvarnostima. One su prije toga bile prepuštene sekulariziranim filozofijama i ideologijama. U žarište teologije dolazi nova kršćanska antropologija. Teolozi se počinju baviti čovjekom. No i tu je u početku bilo snažnog otpora. Teilhard de Chardin je bio osuđen. Spisi su mu bili zabranjeni. Tek poslije Drugog vatikanskog sabora skinute su s njega sumnje.

Snažan utjecaj na pokoncilsku teologiju imale su povijesne studije: u ovom stoljeću historičari i kritičari povijesti rasvijetlili su mnoga dotad nejasna razdoblja u povijesti Crkve i u povijesti teologije. Zajedno s probuđenim zanimanjem za prošlost Crkve, posebno za starokršćanske i srednjovjekovne teologije, išao je i interes za Bibliju (biblijski pokret između dva rata) i za stare kršćanske oce (patristika). Za biblijskim je pokretom ubrzo uslijedio i liturgijski pokret: oživljena je liturgija, nastale su težnje da se u liturgiju uvede nacionalni jezik, porasla je žed za Riječi Božjom i za molitvom općenito. Uopće, poslije prvog svjetskog rata katolički su teolozi sve više posezali za starim crkvenim bogatstvima. To je bilo moguće i uslijed velikog ekumenskog pokreta u ovom stoljeću: iskreno i dobronamjerno počelo se studirati druge kršćanske Crkve i njihove duhovne baštine. Dakako, to je uvelike obogatilo katoličku misao. A imalo je i neke posljedice. Prvo, teolozi su stekli smisao za povijesnost kao vrlo važan spasenjski fenomen. Umjesto skolastičkog statičkog promatranja bitka zavladao je dinamičko gledanje prirode, a preko prirode koja se mijenja i usavršuje teolozi su prepoznavali glas Božji. Jedan veliki nadbiskup i kardinal (kardinal *Faulhaber*, nadbiskup Münchena) čak je u svoje geslo unio mudru izreku: „*Vox temporis vox Dei*” (*glas vremena glas Božji*). Drugo, drugi svjetski rat osvjestio je mnoge ljude pa i teologe u odnosu na solidarnost. Umjesto sistematsko-teoretskih razmišljanja teolozi počinju razmišljati o etičko-praktičnim problemima. Treće, Crkva dolazi u središte teoloških razmišljanja i to Crkva kao *zajednica* vjernika. Naglasak je stavljen na *zajedništvo*. Tim je potreba odgovala i enciklika „*Mystici corporis*” pape Pija XII. Ona je za svoje vrijeme predstavljala veliku novinu. Osnovna misao enciklike (Crkva je tijelo Kristovo) činila se biskupima još na I. vatikanskom saboru opasnom. Vremena su se promijenila.

Preokupacije i razmišljanja suvremenih teologa ušla su i u dokumente II. vaticanskog sabora: *Dei Verbum*: (prodrlo je novo shvaćanje povijesnosti), *Gaudium et spes* (teologija solidarnosti se uspjela prodrijeti), *Lumen Gentium* (pobijedilo je suvremeno teološko shvaćanje Crkve kao zajednice vjernika)... A to su upravo središnji i najvažniji dokumenti II. vaticanskog sabora.

Novo shvaćanje Crkve koje je na Koncilu pobijedilo mnoge je zapanjilo. Crkva je *cumunio*, zajedništvo, drugovanje mnogih ljudi međusobno i s Kristom zajedno, nešto kao simfonijska zgrada. Dotad je Crkva bivala prenatlažavana kao čvrsto ustrojeno ustrojstvo (organizacija), acies ordinata, dom Slave. Mnogi su je shvaćali kao trijumfalističku partiju koja je svim drugim, drugačije mislećim partijama suprotstavljena, samo da bi se mogla odhrvati svakom nasrtaju. Crkvu su u prošlosti mnogi shvaćali većma kao hijerarhijski uređenu organizaciju nego kao zajednicu braće, zajednicu ljubavi. Sam Koncil kao događaj bio je u tom pogledu prekretnica. Na Koncilu su biskupi drugovali s teolozima, s laicima, s hodočasnici... Odjednom je među svima zavladao tako dugo željena srdačnost. To je bilo silno i snažno iskustvo Duha Božjeg. Iz svega je toga i teologija izvukla velike koristi. Dotad su teolozi shvaćani kao glasnogovornici svojih biskupa, koji samo tumače ono što biskupi govore. Odjednom su biskupi postali učenici teologa. Teolozi više nisu bili samo *egzekutori* (izvršioци) nego i *promotori* (promicatelji). I to je bilo veličanstveno iskustvo Duha Božjega. To je teologe ohrabrilo. Postajali su kritičniji. Nastale su kontroverzije, i to ne samo unutar teologa nego i među vjernicima ili diskusije o nepogrešivosti pape koju je potakao Hans Küng). Vidjelo se odjednom da su i vjernici zainteresirani za teološka raspravljanja. Kontroverzne su diskusije najčitanije i najslušanije među vjernicima, pa i među vjernički nezainteresiranima i među ateistima.

Dakako, ne želimo braniti sve što je izrečeno u novijim teološkim diskusijama. Ali teološke *diskusije* ne odbijamo i ne osuđujemo samo zato što su *kontroverzne* (uostalom lat. *discutere* znači *potresti*). Nimalo se ne čudimo što nekoga potresaju teološke „diskusije”. To je neminovno. Ali se čudimo ako se netko nerazumno ponaša u tim diskusijama i samo osjećajno reagira na takve kontroverzne teološke diskusije. Ta njih je bilo i u srednjem vijeku! Za svoje vrijeme i teologija sv. Tome je bila i te kako diskutabilna, pa čak i u opasnosti da je rimski biskup osudi (u zadnji je čas Toma bio spašen). Ali mi preveć brzo zaboravljamo povijest. Diskusije su potrebne. Zahvaljujući diskusijama moguć je stanoviti napredak u teologiji. Uostalom, u starozavjetno vrijeme diskusije su urodile napretkom starozavjetne objave. Zašto to ne bi smjelo biti i danas? Bog se nije zaustavio u vremenu Isusa Krista. Svako je vrijeme njegovo i naše. Čini nam se da je, uostalom, upravo u tome i bila namjera sazivanja Koncila i onog Ivanovog „aggiornamenta” (posadašnjivanja, podanašnjavanja). Evanđelje je obvezatno za sve ljude i za sva vremena. I za današnje vrijeme. Vjera je nešto živo. Ona je odnos žive osobe prema živoj osobi — Bogu. Vjera je jednostavno život. A sve živo raste, usavršava se, razvija se. Može se podvrći i raznim utjecajima. I mora. To je uostalom bio slučaj i sa starozavjetnom religijom i s kršćanstvom kroz svu povijest, sve do prosvjetiteljstva. Bez teologa i teoloških diskusija nezamisliv je Tridentski sabor. Vjera je blago

koje nosimo u zemaljskim posudama, u posudama koje su određenim vremenima podložne pa stoga lako razdrobive. Vjeru moramo znati izgovoriti u govornim oblicima koji su razumljivi suvremenom čovjeku kao što je Mojsije govorio u govornom obliku razumljivom njegovim suvremenincima ili kao što je Isus govorio u govornom obliku koji je njegovim suvremenincima bio je lako i odmah razumljiv. Kršćanska se vjera i njena poruka ne mogu zatvoriti u solidno zaključane teške željezne kovčege. Kršćanska vjera ne može i ne smije biti predmet muzeja. To joj žele samo protivnici! Na žalost, među njih spadaju i mnogi koji se inače žele kititi „vjerom” i kršćanskim imenom!

Stoga poslije Koncila mnogi teolozi pokušavaju sagledati stvarnost suvremenog čovjeka kakva ona uistinu jest. Kršćanska vjera ne može biti za svagda vezana samo uz jednu određenu filozofiju i jednu određenu kulturu. Danas vladaju mnoge filozofije. Teolog ih pokušava upoznati, shvatiti, da bi onda u njihov kontekst mogao uklopiti kršćansku vjeru. Samo tako može kršćanska poruka danas osvojiti svakog čovjeka dobre volje. Ako išta, onda upravo kršćanska vjera mora biti podložna pluralizmu kultura, filozofija, političkih sistemâ i crkvenih iskustava. Aristotelizam je prošlost kao što je prošlost jednostavno sva starogrčka kultura. Mi tu stvarnost ne preziremo, naprotiv, mi je vrlo poštujemo. Ali aristotelizam danas više nije živa filozofija! Kršćanska vjera si ne može dopustiti taj „luksus” da bude „ancilla” aristotelizma ili bilo kojeg drugog filozofskog sistema koji je danas nadiđen. Ne može si dozvoliti „luksus” da ona bude prenositeljica latinskog jezika i latinske kulture! Kršćanska vjera mora poštivati prošlost. Ta po svojoj prošlosti, po svojoj povijesti mi kršćani vezani smo uz Krista i njegovo Evanđelje. Kršćanstvo je povijesna religija. Zato želimo častiti povijest, ali upravo kao *povijest* (pripovijedati drugima o onome što je bilo), a ne kao *sadašnjost* i *budućnost*.

Staro (dapače antikno) shvaćanje ideala jedinstva danas više ne postoji. Naše je društvo danas pluralističko. To je činjenica koja nužno utječe i na teologiju kao znanost koja želi prenijeti vjeru suvremenu čovjeku. Istinsko jedinstvo je tek u pošteno poštivanom pluralizmu. Ne može se sve ljude svesti na jedno jedincato iskustvo pa ni onda kad je u pitanju vjera. Ne mogu svi ljudi imati jedno te isto iskustvo zajedničke vjere. Vjera je život. A životi naši se vrlo razlikuju jedni od drugih. Vjera nije i ne može biti matematika koja je nešto statičko i mrtvo. O svemu tome suvremena teologija razmišlja. O svemu tome vodi računa. Svemu tome se želi pokoravati. I to samo radi vjere u Boga, u Isusa Krista, u Crkvu. Zašto joj onda neki to zamjeravaju? Zar bi teolozi kao zastupnici kršćanske misli i znanosti morali tapkati *samo* po *prošlosti*, učiti i sebe i druge samo prošlovremenske formule i govorne oblike kao što nose prošlovremenska uniformna odijela? Zar nije u tome velika opasnost da vjeru zamrznemo, da *poruku* Kristova evanđelja stavimo u škrinju za duboko smrzavanje da bi je naši potomci iz te škrinje mogli vaditi i odmrzavati (ipak „odmrzavati”, jer se ništa duboko smrznuto ne može odmah i kao takvo konzumirati). Evanđelje – radosna vijest Isusova o Bogu kao Ocu koji želi sve ljude – bez obzira na boju kože, nacionalnu pripadnost ili kulturno-filozofsku obogaćenost ili opterećenost – spasiti, to jest privesti u svoje zajedništvo, u zajedništvo ljubavi. Zar to nije velika stvar? Zar se takvo Evanđelje

može dati na duboko smrzavanje samo da bi nepokvareno ostalo budućim pokoljenjima. Evanđelje je *stvarnost* koja se mora tumačiti, prenositi, jednako crncima i bijelcima, Evropljanima i Kinezima, visokokvalificiranim i nepismenima. „Jer Bog hoće da se svi ljudi spase i da dođu do spoznaje Istine (Boga)” (1 Tim 2,4). Pavao nije napisao da Bog hoće da svi ljudi dođu pod evropsku kulturnu baštinu! Govori jednostavno o spasenju, o Istini, o Bogu.

Zato nije čudo da se pokoncilaska teologija počela baviti svijetom (politička teologija), uprla oči prema budućnosti (teologija nade), počela dijalog sa suvremenim svijetom i suvremenim filozofijama (Karl Rahner i Eduard Schillebeeckx su pod snažnim utjecajem egzistencijalističke filozofije Heideggera). U tom bi kontekstu trebalo pokušati i pozitivno (a ne samo negativno) vrednovati razmišljanja i raspravljanja jednog suvremenog teologa (pa i Hansa Künga). Ni jedan teolog ne izriče dogme „*ex cathedra*”. On o Bogu diskutira sa svijetom i sa samim sobom. Može u toj diskusiji biti i nešto što nije prihvatljivo za sve. Činjenica da nebrojeni ljudi – i vjernici i nevjernici – tako rado čitaju nečija napisana razmišljanja ne bi se smjela nipošto previdjeti, a još manje prezreti. Među kršćanima ne bi smjelo biti ljubomore i osuđivanja. Pavlov je savjet u tom kontekstu vrlo važan: „Ne sudite ništa prije vremena, dok ne dođe Gospodin, koji će iznijeti na vidjelo što je sakriveno u tami i razotkriti nakane srdaca. I tada će svatko primiti pohvala od Boga!” (1 Kor 4,5). U povijesti Crkve se već toliko puta pokazalo da su prerana osuđivanja i suđenja bila ne samo neobjektivna nego su imala i loše posljedice. „Oci su jeli kiselo grožđe a sinovima trnu zubi” (Ez 18,2). Mnogi su filozofi i teolozi nevino osuđivani. Nevino osuđeni doživljavali su teške osobne tragedije, silom su morali proći Isusovu Kalvariju. Jer i Isus je bio osuđen (prerano? a svakako neobjektivno i nepravedno) od Velikog vijeća židovskih svećenika i pismoznanaca, koji nisu znali biti otvoreni Duhu Božjemu, nego su se zatvorili u svoje predaje za koje im je Isus rekao da su mnoge od njih samo ljudske, a oni su vjerovali da su isključivo Božje. U kršćanstvu bi trebalo biti malo više ljubavi i razumijevanja i za teologe. Ako čovjek nije ljubljen i shvaćen, on to doživljava kao teški udarac. Vrlo je žalosno kad netko osuđuje teologa čije spise uopće nije ni pročitao ili je to samo površno učinio. Mnogi druge osuđuju samo zato što nisu rekli ono isto što i oni misle ili na isti način na koji oni to žele da bude rečeno ili napisano.

Velika je zasluga Koncila i ekumenska perspektiva suvremene teologije. U *Lumen gentium* Crkva je shvaćena kao sakrament jedinstva za čitavo čovječanstvo, za sve ljude dobre volje, ponajprije za sve ljude koji vjeruju u Isusa Krista. Ekumenski teološki razgovori već su dosad donijeli velike plodove. U interkonfesionalnim razgovorima govorilo se i o euharistiji, o službama, o Petrovoj službi. I mnogo je svjetla i katolicima u tom pogledu sijevnulo. Osobito velike koristi iz tog ekumenskog rada ima biblijska znanost. No, ekumenski se razgovor ne zaustavlja samo među kršćanima, on se treba produžiti i među *ateistima*. Tu treba tražiti ono što je svima zajedničko, što nas spaja i združuje. U zadnje se vrijeme osjeća neka premorenost u ekumenskim susretima. Neki misle da je ekumenski razgovor zastao. No, to jedva da vrijedi za znanstvenu teologiju. Ona prvenstveno mora biti znanost vjere, znanost o Bogu i Božjem odnosu prema čovjeku (i obratno). U tom

je pogledu ona primarno vezana uz sam predmet a ne neku konfesiju. Dakako, teologija mora biti vjerna svojoj vjerskoj zajednici i tradicijama koje ima vjersku zajednica iz koje ona proizlazi. Ali ona iznad svega mora biti vjerna onoj tradiciji koja je iznad svih ljudskih tradicija, a koja je ukorijenjena u Isusu Kristu, našem zajedničkom Gospodinu. A u traženju naše zajedničke tradicije, naše zajedničke duhovne baštine, kršćanske su teologije u mnogočemu danas drukčijeg poimanja nego što su bile prije pedeset godina. Tu je silan napredak.

Težište suvremenog teološkog istraživanja jest *ekleziologija* (nauka o Crkvi). S njom u vezi rodila se nova pitanja. Otvaranje prema istočnoj Crkvi i prema sekularizirajućem svijetu pokrenuto je pitanjem o *Bogu*. Istina, američka teologija o mrtvom Bogu nije kod nas našla neki naročiti odjek. A pitanje Boga ne može se riješiti apstraktno, teoretski, nego samo razmišljajući o Isusu Kristu koji je vrhunski svjedok i posrednik Božje objave. S tim u vezi teolozi su se dali na ozbiljno studiranje Isusa Krista. Rodila se suvremena *kristologija*. S kristologijom u vezi stavljeni su novi naglasci i u *soteriologiji*. A ukorak sa soteriološkim razmišljanjem dobila je onda svoje nove podstreke *teologija oslobođenja*, koja se osobito razvila u latinskoameričkim zemljama gdje je oslobođenje još uvijek akutan problem. A nove spoznaje u vezi s kršćanskim poimanjem oslobođenja prouzročile su novo razmišljanje i o posljednjim stvarima, o *eshatologiji*. Dapače, u novije vrijeme eshatologija zauzima sve važnije mjesto unutar dogmatsko-teoloških traktata. Dok je prije bila na posljednjem mjestu među teološkim kolegijima, danas dolazi na prvo mjesto. Čovjeka silno zanima njegova budućnost, svakako daleko više nego neka teoretsko-spekulativna razlaganja o stvarnostima koja se samog čovjeka direktno ne tiču. Kad je sam čovjek u pitanju, onda je svatko od pitanje o Bogu Duhu Svetome (*pneumatologija*). Dugo zaboravljeni Duh Sveti opet u središtu teološkog razmišljanja. Duh Sveti je pokretač i jamac hodočašća Božjeg naroda ka konačnom dovršenju (k spasenju). Ova pitanja – o posljednjim stvarima čovjeka i o Duhu Svetome – pokrenula su jedno drugo pitanje: o *Božjem stvaranju*. Danas se vrlo mnogo govori o novom stvaranju, o stvaranju novog čovjeka, novog neba i nove zemlje. (U tom kontekstu su shvatljivi i novi naglasci u razmišljanju o Isusovu uskrsnuću.) Ta čovjek osjeća da je u svom povijesnom razvoju došao do kraja, do dovršenja, do punine. Jedina sigurna budućnost – budućnost koja ostaje zasvagda – jest njegova budućnost u Bogu i s Bogom. A to se ne može ostvariti u ovozemaljskim kategorijama ni u ovozemaljskim stvarnostima. Bog za nas priprema nešto novo, nešto što oko ljudsko nije vidjelo, što uho ljudsko nije čulo i što u srce ljudsko ne može ući.

Sve to ukazuje da se teologija danas nalazi na *epohalnoj prekretnici*, prelomnici. Ta prekretnica danas može, uslijed brzog razvoja i nekad nezamislivih sredstava komunikacije (radio, televizija i tisak) biti korjenitija i brža nego je to bila npr. ona prekretnica koju je doživio starozavjetni Božji narod poslije babilonskog sužanjstva ili ona prekretnica koja se zbila u ranokršćansko doba kad je Pavao (a nakon njega grčki oci) usadio hebrejsko-aramejsku vjersku baštinu u grčko-rimski svijet ili kad se taj grčko-rimski svijet uslijed seljenja naroda u Evropi počeo naglo preobražavati i mijenjati u ono što mi danas baštinimo u ovom našem svije-

tu. Ove tako velike prekretnice kao da malo tko od crkvenih ljudi ima na pameti dok razmišlja o posadašnjenu („aggiornamento“) suvremene Crkve i (posebno) ra biti učinjen. Inače će Crkva u suvremenu svijetu ostati (velik ili malen) „geto“ iz kojeg će ljudi radije *izlaziti* nego *ulaziti*. Uostalom, zar se crte takve stvarnosti već ne naziru?

Teologija kao znanost o Bogu ima i mora imati određenu *metodologiju*. Danas suvremene teologije, što si je u zadatak stavio II. vatikanski sabor. Nije to prvi „aggiornamento“ u povijesti. *Možda* je posljednji. Ali taj „aggiornamento“ mo- su metodološka razmišljanja u svim strukama na prvom mjestu. Tako je i u teo- logiji. I kad bismo vodili više računa o metodologiji, poštediti bismo se mnogih nesporeduma i krivih sudjenja.

Suvremena teologija razvija svoja metodološka pravila u tri pravca. Prvo, *jezik* odnosno *govor*. Kršćanstvo je religija riječi (to su spoznali koncilski oci u konsti- tucijama o liturgiji i o Božanskoj objavi). Riječ ima u kršćanstvu izvanredno veli- ko značenje. Ono zahvaljuje svoj postanak tome što je Bog postao Riječ u Isusu Kristu. Govori se o Bogu Riječi. I o Riječi mi riječima govorimo. Jasno je onda od kolike je važnosti za kršćanstvo jezik-govor-riječ. Teologija jezika-govora zapra- vo bi morala stajati na početku svakog teološkog razmišljanja. A u rimokatoli- čkom krugu ona je došla na kraju, iza svih drugih razmišljanja. Najprije se razvila u anglo-saksonskom svijetu (L. Wittgestein i R. Carnap). Upravo je metoda analize jezika pokazala da je teologija prava znanost, premda svojevrsna znanost. Moramo priznati da se naša teologija još uvijek nije dovoljno okoristila analizom jezika odnosno govora. Teologija tu mora još mnogo učiniti.

Drugo: spoznaja *povijesne uvjetovanosti vjerskih izričaja*. Mnogi se danas pozi- vaju na predaju, na prošlost: „tako se u Crkvi uvijek govorilo“, „tako se oduvijek u Crkvi naučavalo“... Ponavljanje stereotipnih formula mnoge spašava i ispričava od teološkog rada, truda i istraživanja. Tradiciju (pa ni crkvenu) ne možemo naivno i nekritično, bez ikakvog razmišljanja i rasuđivanja prihvaćati kao nešto svršeno, kao „gotov groš“. I tradicija je stvorena – stvarana – u određenim povijesnim u- vjetima, pod određenim kulturnim utjecajima. *Intellectus*, tražeći *fides*, mora tradiciju kao takvu, kao povijesno i kulturno uvjetovanu, prihvaćati i *tumačiti*. Tradiciju nipošto ne smijemo odbiti, ali je ne smijemo jednostavno kao takvu – bez tumačenja i prericanja – dalje prenositi. Onda to više za buduća pokolje- ne bi bila *tradicija* (lat. *tradere* znači *predati*). Tradicija živi kao što i ljudi žive, mijenja se iz pokoljenja u pokoljenje kao što se ljudi mijenjaju. I kao što je danas u našoj teologiji općenito prihvaćeno da Bibliju treba *tumačiti*, i to na temelju nekih utvrđenih pravila i metoda, tako treba tumačiti (dakako na temelju utvrđenih hermenetskih pravila i metoda) i katoličku teologiju srednjeg vijeka. Tako treba tumačiti i teološke izričaje kako Tridentskog tako i Prvovatikanskog koncila. Od toga teologiju nitko ne može – a nema ni pravo – poštediti. Danas su metode tumačenja (i vjerskih izričaja) vrlo razvijene.² Na temelju utvrđenih metoda tu- mačiti vjerske izričaje – i prericati ih u nove izričaje – nipošto ne znači oduzeti im vjerski sadržaj, nego naprotiv: produbiti njihov vjerski sadržaj, shvatiti njihovu vjersku poruku.

Treće: crkvena je teologija danas jako angažirana u *pastoralu*, u posredovanju vjerskih poruka *narodu*. Teolozi se trude da svoje spoznaje prenesu preko pisanja, preko javnih rasprava i preko predavanja svećenicima i drugima. Oni ne žele čuvati teologiju samo za sebe.³ Mnogi teolozi (Alonso Schökel, J.B. Metz, E. Schillebeeckx i drugi) danas sve više naglašavaju da naša teologija mora iznad svega biti *narativna* teologija a ne neka spekulativna teoretizacija. Kršćanstvo nije filozofija ili ideologija (svakako ono to ne smije biti!), nego iznad svega život, zajedništvo ljudi kao braće i djece Božje. To je stoga zajednica u kojoj jedni drugima pripovijedaju o Bogu, o svome vjerskom iskustvu, o svome životu a ne da se jedni s drugima prepiru, svađaju, jedni drugima argumentiraju svoje stavove, jedni druge sile da prihvate njihova mišljenja (izvrstan primjer pokušaja takve narativne teologije je djelo E. Schillebeeckxa, *Die Geschichte von einem Lebenden*, Freiburg 1974. Usp. moju recenziju u BS 46/1976/ broj 3, str. 342–344).

Danas već mnogi govore o krizi suvremene teologije. Govore da je teologija „zastala“, da je „pritiješnjena“, da je u „krizi“. To bi bilo vrlo opasno. Onda bi naime i Crkva „zastala“, bila „pritiješnjena“, bila bi u „krizi“. Istina, danas mnogi u Crkvi ne vole teologe, dapače ih napadaju. Upravo je „moda“ napasti nekog teologa. Osobito rado to čine oni koji inače uopće nisu teolozi stručnjaci, nego se teologijom bave kao neke vrste hobbijem. Kritizirati teologe, sumnjičiti teologe, međutim, nije u povijesti Crkve ništa novo. Već su tako učinili i sa sv. Tomom Akvinskim kojega su mnogi njegovi suvremenici smatrali „heretikom“. Teolog u svome istraživanju i radu neminovno nailazi na kritiku. Kao da tako mora biti! Kao da je to sudbina teologa. A zar to nije sudbina svakog stručnog mislioca i u drugim građanskim sredinama? Baviti se teologijom jest međutim sveta i najsvetija stvar. To je karizma Duha Svetoga. Teolog se mora pokoravati Duhu Božjem a ne ljudima. Teolog ima svoju savjest koja nipošto nije manje vrijedna samo zato jer je „teološka“, jednostavno manje vrijedna ili opasnija od istinske, humane i kršćanske savjesti. Teolog mora biti savjestan. Mora slušati glas Božji i glas naroda i vremena. I kao što se biskup poziva na svoju *biskupsku* savjest, tako se i teolog ima pravo pozivati na *teološku* savjest. Mnogi danas predbacuju teologiji da je preveć spekulativna, da se bavi samo Bogom i transcendencijom; mnogi opet da je preveć praktična, da se okrenula previše prema svijetu i prema čovjeku. Teolog mora znati naći ravnotežu. Suvremena teologija pokušava tu ravnotežu doista naći i držati. Teolozima se danas predbacuje da su krivi za svo zlo u Crkvi, kao što su nekada pogani predbacivali kršćanima da su za sva zla u Rimskom carstvu oni krivi.

Teologija uvijek leži u stanovitim opasnostima. Ona može biti i krivo shvaćena i krivo protumaćena. To danas često biva. Osobito kad teologe počnu interpretirati ljudi koji uopće nisu teolozi nego samo novinari, pa makar i vjerski novinari. I tko takvima to uzima za zlo?! Sami teolozi priznaju da mogu pogriješiti. Teolozi nisu nepogrešivi. Njihova tumačenja nisu nepogrešiva tumačenja. Nikoga ne obvezuju u savjesti. Teolozi ne proglašavaju – i ne žele proglašavati – dogme „ex cathedra“. Oni traže putove, traže rješenja, traže svjetlo... stoga mogu i pogriješiti. Zar ih treba odmah onemogućiti u njihovu radu? Današnjoj teologiji neki predbacuju da je tendenciozna, jednostrana... A zar to nije bila i patristika sa svojim platonizmom i skolastika sa svojim aristotelizmom i potridentska teologija sa

svojim trijumfalizmom? Svaka teologija je fragmentarna i stoga pogodna za krizu. Ali „abusus non tollit usum”, zloupotreba ne ukida upotrebu. Uza sve poteškoće, uza sve pogreške, uza sva neshvaćanja, uza sve osude, teolog mora i dalje istraživati *fides* pomoću *intellectus*. Ne možemo i ne smijemo žrtvovati *intellectus*, ali ne smijemo dakako žrtvovati ni *fides*, vjeru koja je utemeljena u ludosti križa. Pa ako teolog i danas – kao i u vrijeme sv. Pavla – mora biti ludak, bit će ludak ali samo radi Krista i njegove Crkve, samo radi toga da svima razotkrije „tajnu sakrivene mudrosti Božje” (usp. 1 Kor 2, 7).

Želimo zaključiti ovaj prikaz popraćen svojim razmišljanjima riječima Josipa Ratzingera, teologa i sadašnjeg nadbiskupa Münchena: „Ne možemo natrag u prošlost niti to uopće želimo. Moramo naprotiv biti spremni za novo razmišljanje i premišljavanje onog što je u promjeni vremena uistinu važno, noseće i trajno. To tražiti i ne dati se smesti i upustiti se u Ludost Istine vesela srca i bez povlačenja, to je, čini mi se, zadaća za danas i za sutra!”⁴

-
- 1 Usp. A. Bauch – A. Gläser – M. Seybold (izdavač), *Zehn Jahre Vaticanum II*, Regensburg 1976; W. Beinert, *Theologische Grundprobleme und Brennpunkte heute*, Würzburg 1977; isti, *Katholische Theologie seit 1956*, u Zborniku R. Weckerling (urednik), *Jenseits vom Nullpunkt?*, Stuttgart 1972, str. 59–66; Bitter G. – Miller G. (urednici), *Konturen heutiger Theologie*, München 1976; G. Becker, *Theologie in der Gegenwart. Tendenzen und Perspektiven*, Regensburg 1978; C. Geffre, *Die neuen Wege der Theologie*, Freiburg 1973; Y. Congar, *Situation und Aufgaben der Theologie heute*, Paderborn 1971; J. Ducsnes – M. D. Chenu, *Intelektualac u slobodi*, KS, Zagreb 1979.
 - 2 Usp. K. Rahner, *Geschichtlichkeit der Vermittlung*, u: *Mysterium Salutis II*, str. 727–782; K. Lehmann, *Die dogmatische Denkformen als hermeneutisches Problem. Prolegomena zu einer Kritik der dogmatischen Vernunft*, u K. Lehmann, *Gegenwart des Glaubens*, Mainz 1974, str. 35–53; A. Amato, *I pronunciamenti Tridentini (vidi moju recenziju u BS 48/1978, str. 348–349)*.
 - 3 Kao npr. Karl Rahner koji je prihvatio uredništvo „*Handbuch der Pastoraltheologie*”.
 - 4 Usp. J. Kard. Ratzinger, *Der Weltienst der Kirche*, u A. Rauch i drugi, *Zehn Jahre Vaticanum II*, Regensburg 1976, str. 52.